

Rongajis, 1938-ųjų vasario 4-oji

Mano mieloji Jetele!

Pirmiausia pasiimk nosinaitę ir ramiai prisėsk. Dabar Tau prireiks stiprių nervų. Jei Dievulis panorės, mes jau labai greitai pasimatysime. Šiaip ar taip, daug anksčiau, nei galėjome tikėtis. Nuo to laiko, kai atvykęs į Mombasą išsiunčiau Tau paskutinį laišką, tiek visko įvyko, kad man dar ir dabar sukasi galva. Nairobyje buvau tik savaitę ir jaučiausi toks prislėgtas, nes kiekvienas sutiktas žmogus man kartojo, kad nemokėdamas anglų kalbos net nevalgčiau ieškodamas darbo čia, mieste. Bet aš nemačiau ir galimybės apsigyventi fermoje, kaip čia daro beveik visi, kad pradžioje gautų bent stogą virš galvos. Ir štai prieš savaitę mane kartu su Valteriu Ziuskindu (jis kilęs iš Pomeranijos) pakvietė viena turtinga žydų šeima.

Iš pradžių nesukau sau dėl to galvos ir maniau, kad jie elgiasi ne kitaip, kaip mano motina Zorau miestelyje, nuolat prie stalo prisodindavusi kokių nors vargšų valgytojų. Tačiau dabar jau žinau, kas yra stebuklas. Rubensų šeima gyvena Kenijoje jau penkiasdešimt metų. Senasis Ruben-

sas yra Nairobi žydu bendruomenės pirmininkas, o toji bendruomenė rūpinasi į šalį atvykusiais *refugees** (tai yra mumis).

Rubensai (penki suaugę sūnūs) labai susijaudino sužinoję, kad Tu su Regina vis dar Vokietijoje. Čia reikalai suvokiami visai kitaip nei namie. Tad Tu su tėvu buvote visai teisūs nenorėdami, kad iškeliaučiau vienas, ir man labai gėda, kad Jūsų neklausiau. Kaip vėliau sužinojau, Rubensas išdėjo mane į šuns dienas, tik aš nesupratau, ką jis kalba. Net neįsivaizduoji, kiek laiko užtruks, kol suvokiau, kad bendruomenė nori paskolinti šimtą svarų ir sumokėti Imigracijos tarnybai už Tave ir Regina. Mane nedelsiant nugabeno į vieną fermą, kad turėčiau bent jau pastogę ir galėčiau šiek tiek užsidirbti.

Vadinasi, turite kiek galima greičiau išvykti. Šitas sakinytis yra pats svarbiausias visame laiške. Nors elgiausi kaip tikras asilas, dabar privalai manim pasitikėti. Kiekviena diena, kurią Tu su vaiku praleisi Vroclave, bus prarasta. Taigi iš karto bėk pas Karlą Zilbermaną. Jis turi didžiausią patirtį emigracijos reikalais ir nuves Tave pas žmogų iš Vokietijos kelionių agentūros, kuris taip padoriai elgėsi su manimi. Tas žmogus Tau pasakys, kaip greičiausiai gauti laivo bilietus ir kiek laiko šis plauks; atsimink, visai nesvarbu, koks bus laivas ir kiek jis užtruks kelyje. Jeigu įmanoma, imk trivietę kajutę. Žinau, tai nėra labai malonu, tačiau daug pigiau nei antra klasė, o mums prireiks kiekvieno pfenigo. Svarbiausia, kad judvi kaip nors patektumėt į laivą ir išplauktumėt. Tuomet visi galėsime ramiai miegoti.

* Emigrantai, pabėgėliai (*angl.*). (Čia ir toliau vertėjų pastabos.)

Privalai nedelsdama susisiekti su *Danziger* firma dėl mūsų dėžių. Prisimeni, vieną palikome tuščią daiktams, kurie gali pasirodyti reikalingi. Tropikuose labai svarbu turėti šaldytuvą. Taip pat mums būtina reikia žibalinės lempos. Pasirūpink gauti papildomų dagčių, antraip turėsime lempą, bet vis tiek tūnosime tamsoje. Fermoje, kurioje radau priebėgą, nėra elektros šviesos. Nupirk ir du tinklus nuo moskitų. Jei užtekis pinigų, pirk tris. Rongajyje nėra didesnio pavojaus susirgti maliarija, tačiau niekad nežinai, kur dar mus nublošs likimas. Jei neužtektų vietos šaldytuvui, liepk išpakuoti *Rosenthal* indus. Greičiausia šiame gyvenime mums jų neprireiks, be to, jau buvome priversti atsivieškinti su rimtesniais dalykais negu su gėlėtomis lėkštėmis.

Reginai prireiks guminių batų ir velveto kelnų (beje, ir Tau). Jei kas nors norėtų ką padovanoti Reginai, paprašyk batų, kurie tiktų jai ir po dvejų metų. Negaliu įsivaizduoti, bent jau šiandien, kad kada nors vėl būsime tokie turtingi ir galėsime nusipirkti batus.

Gabenamų daiktų sąrašą susidaryk tik tuomet, kai turėsi viską. Svarbu, kad būtų užrašytas kiekvienas pasiimtas daiktas. Antraip kils siaubingų rūpesčių. Ir jokių būdu nesutik kam nors ką nors nuvežti. Prisimink vargšą B. Dėl nemalonumų su Hamburgo muitine jam reikėjo kaltinti savo geraširdiškumą. Kas žino, ar kada nors jis pasieks Angliją ir kiek ilgai vaikštinės po bukais*. Bus geriausia, jei kiek įmanoma mažiau pasakosi apie savo planus, nes jau nebežinai, kuo virsta žodis ir kuo virto žmonės, kuriuos pažinojai visą savo gyvenimą.

* Aliuzija į Buchenvaldo koncentracijos stovyklą.

Apie save šiandien parašysiu trumpai, kad Tau nesusi-
suktų galva. Rongajis yra maždaug tūkstančio metrų aukš-
tyje, tačiau čia labai karšta. Vakarai labai šalti (tad pasiimk
vilnonių drabužių). Fermoje daugiausia auginami kukurū-
zai, tik man dar nepavyko išsiaiškinti, ką turėsiu su jais da-
ryti. Be to, turime čia penkis šimtus karvių ir gausybę vištų.
Taigi pienu, sviestu ir kiaušiniais rūpintis nereikės. Būtų ne-
blogai, jei atsivežtum duonos kepimo receptą.

*Boy** iškeptas kepaišis panašus į macą, o skonis dar pras-
tesnis. Leistinė kiaušiniene jam pavyksta puikiai, o plaktie-
nė – niekaip. Virdamas minkštus kiaušinius, jis visuomet
dainuoja tą pačią dainą. Gaila, bet ta daina ilga, todėl kiau-
šiniai visada išverda per kieti.

Kaip matai, jau turiu savo *boy*. Jis aukštas, žinoma, juo-
dukas (prašom paaiškinti Reginai, kad ne visi žmonės yra
baltaodžiai), vardu Ovūras. Jis labai daug juokiasi, ir tai geri
vaistai mano dabartiniam nerimui. *Boy* – čia taip vadinami
tarnai, tačiau turėti tarną dar nieko nereiškia. Fermoje gali
turėti personalo, kiek tik nori. Tad iš karto gali liautis sukusi
sau galvą dėl tarnaitės. Čia gyvena labai daug žmonių. Pa-
vydžiu jiems todėl, kad jie nežino, kas dedasi pasaulyje, ir
kad jie turi savo pragyvenimo šaltinį.

Kitame laiške daugiau papasakosiu apie Ziuskindą. Jis –
tikras angelas, šiandien važiuos į Nairobį ir paims laiškus.
Taip galima sutaupyti mažiausiai savaitę, o mums dabar la-
bai svarbu dažnai susirašinėti. Sunumeruok savo laiškus ir
tiksliai nurodyk, į kelintą mano laišką atsakai. Kitaip mūsų

* Berniukas, vaikinai; čia: juodaodis, tarnas (*angl.*).

gyvenimas dar labiau susijauks. Kai tik galėsi, parašyk tē-
vui ir Lizelei, nuramink juos dėl mūsų visų.

Man širdis verčiasi kūliais pagalvojus, kad galbūt jau
greitai galėsiu apglėbti Tave ir vaiką. Dar sunkiau darosi
suvokus, kad šis laiškas sukels daug skausmo Tavo moti-
nai. Iš dviejų mergaičių jai teliks viena, ir nieks nežino, ar
ilgai. Bet Tavo motina visais laikais buvo nuostabi moteris,
tad, manau, jai bus lengviau žinoti Tave ir anūkę esant Af-
rikoje, o ne Vroclave. Karštai pabučiuok nuo manęs Reginą
ir nelepink jos. Neturtėliai neišgali leisti sau išsikviesti gy-
dytoju.

Įsivaizduoju, kaip sujaudins Tave šis laiškas, bet da-
bar privalai būti stipri. Dėl mūsų visų. Ilgesingai apkabinu
Tave,

Tavo senasis Valteris

P. S. Misterio Rubenso sūnūs būtų Tau patikę, jie – tikrai
malonūs vaikinai. Kaip ir tie, kurie anksčiau kartu su mu-
mis lankė šokių pamokas. Maniau, jie nevedę, tačiau vėliau
sužinojau, kad jų žmonos susitikinėja lošti bridžo, kai vyrai
sprendžia mūsų, pabėgėlių, problemas. Ši tema joms jau per
gerklę lenda.

Rongajis, 1938-ųjų vasario 15-oji

Mano mielasis Tėve!

Tikiuosi, jau gavai žinią iš Jetelės ir sužinojai, kad Tavo
sūnus tapo fermeriu. Mama tikrai būtų pasakiusi „gerai,
bet sunku“, tačiau atstatydintas advokatas ir notaras nieko

geresnio ir negali norėti. Šiandien paryčiui jau ištraukiau karvei iš pilvo veršiuką ir pakrikštijau jį Zorau. Mieliau būčiau atlikęs pribuvėjos vaidmenį atsivedant kumeliuką, nes jodinėti juk esu išmokęs iš Tavęs, dar prieš Tau užsivelkant kareivišką švarką.

Tik nepagalvok, kad padarei klaidą leisdamas mane studijuoti. Taip atrodo tik šiuo metu. Tik kiek jis truks? Mano šefas, gyvenantis ne fermoje, o Nairobyje, spintoje turi daugybę knygų. Tarp jų *Encyclopaedia Britannica* ir lotynų kalbos žodyną. Taigi čia, šioje dykroje, negalėčiau išmokti angliškai, jei nemokėčiau lotyniškai. Bet dabar jau galiu kalbėtis apie stalus, upes, legionus ir karus, galiu netgi pareikšti: „Esu žmogus be tėvynės.“ Gaila, tai man sekasi tik teoriškai, nes čia, fermoje, gyvena vieni juodaodžiai, jie kalba suahelių kalba ir leipsta iš juoko, kad jų nesuprantu.

Šiuo metu pasikalbėjimų knygelėje kaip tik skaitinėju apie Prūsiją. Kad jau nemoku kalbos, tai bent galiu pasirinkti žinomą temą. Tu net neįsivaizduoji, kokios ilgos dienos tokioje fermoje, tačiau nenoriu skųstis. Esu dėkingas likimui, ypač kai atsirado vilties, kad greitai čion atvyks Regina su Jetele.

Labai nerimauju dėl Judviejų. Kas bus, kai vokiečiai atžygiuos į Lenkiją? Jų nedomins, kad abu su Lizele likote vokiečiai ir nepasirinkote Lenkijos pilietybės. Jiems tebūssite žydai, ir net nesitikėk, kad Tau kuo nors padės karo apdovanojimai. Visa tai esame patyrę po 1933-ųjų. Kita vertus, jau vien dėl to, kad nepasirinkote Lenkijos pilietybės, Jums neturėtų taikyti lenkų kvotos, kuri visur apsunkina emigraciją. Jeigu parduotum viešbutį, taip pat galėtum pagalvoti apie emigraciją. Turėtum tai padaryti

visu pirma dėl Lizelės. Jai juk tik trisdešimt dveji, o ji dar nematė gyvenimo.

Papasakojau apie Lizele vienam buvusiam bankininkui iš Berlyno (dabar jis vienoje fermoje skaičiuoja kavos maišus), pasakiau, kad ji vis dar Zorau. Jis patikino, kad netekėjusios moterys čionykštėse emigracijos tarnybose yra mielai laukiamos. Greičiausiai joms pavyksta gauti darbą vaikų auklėmis turtingose anglų fermerių šeimose. Jei tik turėčiau tą šimtą svarų, kad galėčiau už Jus abu laiduoti, tai visai kitaip skubinčiau Jus emigruoti. Dabar vien tai, kad galiu atsikviesti Jetele su vaiku, yra daugiau nei malonė.

Galbūt galėtum susisiekti su Leobšiuco advokatu Kameriu. Jis su manimi iki pat pabaigos elgėsi labai padoriai. Po atstatydinimo pažadėjo paimti saugoti visus pinigus, kuriuos dar sumokės mano mandantai. Jis tikrai Tau padėtų, jei paaiškintum, kad vis dar turi viešbutį, bet jau nebeturi pinigų. Leobšiuce gerai žinoma, kaip visą tą laiką klojosi vokiečiams Lenkijoje.

Tik čia, kai esu toks vienišas su savo mintimis, iš tiesų suvoki, kad per mažai dėmesio skyriau Lizelei. Tokios geros širdies, tokia pasiaukojanti, po mamos mirties ji nusipelnė geresnio brolio. O Tu – geresnio sūnaus, kuris būtų laiku padėkojęs už viską, ką dėl jo padarei.

Man tikrai nieko nesiųsk. Čia, fermoje, gaudamas nemo kamų maisto produktų, turiu viską, ko reikia pragyventi, labai viliumosi, kad vieną dieną gausiu ir vietą, kur pakankamai gerai uždirbsiu, kad galėčiau į mokyklą išleisti Regina (čia mokslai kainuoja baisingus pinigus ir lankyti mokyklą nėra privaloma). O štai rožių sėklomis labai džiaugčiausi. Tada šiame Dievo apleistame žemės plotelyje žydėtų tokios